

פורים

זמן קריאת המגילה בערים ובמוקפים

מפורש במגילה שהיהודים הפרזים (יושבי הכפרים ויושבי הערים שאינם מוקפים חומה) נלחמו ביום י"ג אדר, ונחו ביום י"ד. ואילו יושבי שושן הבירה נלחמו גם ביום י"ד, ונחו בט"ו. לכן, אנשי כנסת הגדולה קבעו ימי פורים שונים ביום שנחו בו היהודים מאויביהם, יום י"ד לפרזים, ויום ט"ו לשושן הבירה (ולערים המוקפות חומה שיבוארו לקמן)¹.

פתיח שערים

¹ במה שהוקבעו ימים חלוקים לפרזים ולמוקפים, נאמרו כמה שיטות, ולצחות הבירור שאח"ז אעתיק מלשון הר"ן (דף א' ע"א) שכתב ז"ל, ויש כאן שאלה מה ראו אנשי כנסת הגדולה לחלוק מצוה זו לימים חלוקים ולקבוע יום מיוחד לפרזים ויום מיוחד לכרכים מה שאין כן בשאר מצות שהרי התורה אמרה תורה אחת ומשפט אחד, יש לומר שמפני שהיהודים היושבים בערי הפרזות והיהודים אשר בשושן לא נחו מאויביהם ביום אחד שהרי היהודים הפרזים נחו בארבעה עשר והיהודים אשר בשושן נחו בחמשה עשר ועשו מאליהם כל אחד ביום מנוחתו משתה ושמחה לפיכך כשקבעו עליהם יום טוב לדורות קבעוהו לכל א' ביום שנח בו והשוו כל הכרכים המוקפים חומה לשושן [שהיתה מוקפת חומה] מפני שבה היה עיקר הנס וכו', וכי תימא לתנא דמתניתין דאמר המוקפות חומה מימות יהושע בן נון הא לא דמיא לשושן ומה ראו לקבוע להם יום חמשה עשר, יש לומר דהיינו טעמא כדי לחלוק כבוד לארץ ישראל וכו', פירוש הענין שכיון שהוצרכו לחלוק בין מוקפין ל שאין מוקפין כשם שנחלקה שושן משאר עיירות אילו תלו הדבר מימות אחשוורוש היתה ארץ ישראל שהיתה חריבה באותן הימים נידונת כפרזים והיה גנאי בדבר ולפיכך תלו הדבר בימות יהושע בן נון כדי שתהא נדונת ככרכים שאע"פ שעכשיו אין להם חומה כיון שהיתה מוקפת מימות יהושע בן נון הרי דינה כאילו יש בה חומה וכו', אבל אם נתלה הדבר לענין מגילה בימות אחשוורוש נמצאו כמה עיירות שבחוצה לארץ שנידונות כמוקפות חומה ורוב א"י כפרזים ע"כ, וכן פשטות לשון הרמב"ם (מגילה פרק א' הלכה ה') שיהיה קוראין כבני שושן והביא את הטעם שבירושלמי לחלוק כבוד לא"י וכן הביא במ"מ מהירושלמי.

והביא עוד את דברי הרמב"ן שנתן טעם אחר, שבזמן של נס זה כבר נפקדו ישראל ועלו ברשיון כורש ונתישבו בעריהם ואף על פי שאמר המן ישנו עם אחד מפוזר ומפורד וגו' מ"מ אנשי כה"ג עם רוב ישראל בא"י בעת ההיא היו ושוב לא עלו מהן אלא מועטין בימי עזרא, וכשצוה אחשוורוש להשמיד להרוג ולאבד היו הפרזים והעיירות שאין להם חומה סביב בספק סכנה גדולה שלא יעלו עליהם אויבים יותר מן המוקפין חומה וכשנעשה הנס עשו כולם יום נוח ומשתה ושמחה כדכתיב ושאר היהודים אשר במדינות המלך (אחשוורוש) נקהלו ועמדו על נפשם ביום שלשה עשר בו ונחו בארבעה עשר בו ועשה אותו יום משתה ושמחה, ושל שושן ג"כ עשו ממחרת הנס שלהן, וזה היה בשנת הנס לבד, ולאחר מכאן בשנים הבאות עמדו פרזים ונהגו מעצמן לעשות ארבעה עשר שמחה ומשתה ויו"ט אבל מוקפין לא עשו כלום, לפי שלא היה הנס גדול כפרזים, וזהו שכתוב על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות עושים את יום ארבעה עשר לחדש אדר שמחה ומשתה ולא הזכרו כאן מוקפין כלל, ולאחר זמן שהאיר הקדוש ברוך הוא עיניהם ומצאו סמך מן התורה עמד מרדכי ובית דינו וראו דבריהם של פרזים שראוי הנס הזה לעשות לו זכר לדורות וקבעו אותו על כל ישראל שכולן היו בספק וראו להקדים פרזים למוקפין מפני שנסם היה גדול שהם התחילו במצוה תחלה לעשות להם לבדם יום טוב לפיכך קבעו יום נוח של פרזים ביומן ושל כרכים מוקפין קבעו ביום נוח של שושן וכו' ע"כ, ונמצא לדברי הרמב"ן שבשנה ראשונה בשנת הנס עצמו עשו גם המוקפין בי"ד (מלבד שושן), ולשנה שניה לא עשו מוקפין יום פורים, ורק לאחר זמן תיקנו שיהיה קורין את המגילה בט"ו ואי"ז תקנה משום שדומה לשושן, אלא עיקרו כדי לחלוק יום מיוחד לפרזים שהיו בסכנה, וכיון שמוקפין עושים יום אחר וכדי לייחד את הפרזים לכן כששינו זמנם נשתנה ליום הדומה לשושן, והקשה הר"ן על דברי הרמב"ן כמה קושיות עיי"ש כ"ד.

והב"י (סימן תרפ"ח) כתב טעם אחר, דשושן עצמה מה שקוראים המגילה בט"ו אי"ז מפני שהיא כרך המוקף חומה, אלא אפילו אם היא פרזי כיון שנעשה בה הנס בט"ו קוראים בט"ו בין אם מוקפת חומה ובין אם לאו, וע"כ המוקפין חומה שבארץ ישראל ובמקומות אחרים מה שקוראים בט"ו אי"ז מפני שיש לדמותה לשושן, אלא דין בפנ"ע שמוקפין מימות יהושע קוראים בט"ו כדי שיהיה זיכרון לארץ ישראל, ואם יעשו בי"ד הרי כל העולם עושה בי"ד ולא יהיה זיכרון וע"כ קבעו שמוקפין מימות יהושע יעשו בט"ו כדי שיהיה היכר ויהיה זיכרון עכת"ד, ונמצא לפי"ז ג' שיטות, שיטה ראשונה שיטת הר"ן וגם פשטות לשון הרמב"ם, שמוקפות חומה עושים בט"ו בדומה לשושן ומטעם הנס שהיה בה, ורק שקבעו עוד דדוקא במוקפת חומה מימות יהושע כי בימי אחשוורוש היו ערי א"י חרות, ושיטה שניה שיטת הרמב"ן, דאי"ז תקנה למוקפין לעשות בט"ו משום שדומה לשושן, אלא עיקרו כדי לחלוק יום מיוחד לפרזים שהיו בסכנה, וכיון שמוקפים עושים יום אחר וכדי לייחד את הפרזים לכן כששינו זמנם נשתנה ליום הדומה לשושן, אך בשנת הנס אפשר שעשו בי"ד (מלבד שושן), ושיטה שלישית שיטת הרב"י, שעשו חכמים תקנה לעשות זכר לא"י וע"כ מוקפות מימות יהושע עושים בט"ו, דאילו היו עושים בי"ד לא היה היכר, והביא הב"י לדקדק בדברי הרמב"ם שג"כ כך סברתו עיי"ש.

והנה יל"ע בג' טעמים הנ"ל שתיקנו שפרזים בי"ד ומוקפים בט"ו האם יהיו נפק"מ לדינא באופני סמוך ונראה שהם נכללים עם הכרך להיות עושים בט"ו, ואם נעייין בדברי הרמב"ן שכל תקנת ט"ו לבני הכרכין שיהיה היכר על הפרזים שבהם היה עיקר הנס וההצלה שהיו בסכנה יותר, והשתא יל"ע אם יהיה טעם זה נפק"מ לדינא לגבי מה נכלל עם הכרך, שאם בסמוך ונראה נכללים עם הכרך מטעם שהיו נסים לשם בעת מלחמה להיות תוך החומות וע"כ נכללים עמה (כ"כ הרשב"א ד"ה הא דאמר, והריטב"א ד"ה אמר ריב"ל), כי נחבר שני הטעמים יחד שהסמוך ונראה עושים בט"ו כמוקפין כי הם ג"כ כמוקפין שלא היו בסכנה גדולה הואיל וסמוכים על החומות, ואם אינם נסים אל תוך החומות בעת מלחמה כי רחוקים, הרי שבמצאות הסכנה היו פרזים, וכיון שעיקר פורים היה בפרזים שהיו בסכנה גדולה, יהיה זה תימה שיעשו כמוקפים בט"ו כשכל טעם העשייה בכרך בט"ו הוא עבור זכרון הנס בפרזים יותר ויותר, ונמצא אלה הפרזים נוהגים ככרך רק מפני שנראים עמה אף שבעת מלחמה אינם נמלטים עמה והוא היפך הטעם שהיו כפרזים שבהם עיקר ההצלה ועושים בט"ו שכל כולו רק עבור להיות פרזים ניכרים בניסם עוד, וכיון שנחלקו הראשונים עד היכן יש דין נראה, יש לעיין דעת הרמב"ן בזה לשיטתו שכאן, ועד"ז גם בדברי הר"ן והב"י, והוא שכתבתי שיל"ע אם השיטות יהיו גם נפק"מ לדינא באופני סמוך ונראה וטעמיהם, ויתבאר בהמשך (ואף שיש בזה תימא בכל נראה שאינו סמוך כיצד נידון ככרך אם אינו יכול לנוס לשם, מ"מ שייך לומר השוו חכמים מידותיהם, אבל לדברי הרמב"ן שעיקר הסכנה לפרזים ועליהם עיקר תקנת הנס, לא סגי למימר השוו

אמנם כל זאת על שני מקומות, ערים שאינם מוקפים, ושושן הבירה, אבל ערים אחרות (מלבד שושן) המוקפות חומה מימות יהושע בן נון גם כן קוראים את המגילה ביום ט"ו, ובטעם הדבר הובאו שלש שיטות:

- א. ר"ן: בשנה הראשונה עשו פורים כל אחד ביום שנח בו מהאוייבים, הפרזים ביום י"ד אדר, ובשושן הבירה ביום ט"ו, ולכן אחר כך כשקבעו לדורות קבעו את אותם הימים, ואילו שאר הערים המוקפות חומה מימות יהושע בן נון גם כן עושים פורים ביום ט"ו, כי יש דמיון ביניהם לבין שושן שגם כן הייתה עיר המוקפת חומה. אמנם אפילו שהיה ראוי לקבוע שכל עיר שמוקפת חומה מימי אחשוורוש (ולא מימות יהושע) יקראו בט"ו כשושן, בכל זאת קבעו שרק אם מוקפות חומה מימי יהושע בן נון, כי בימי אחשוורוש היו הערים בארץ ישראל חרות, וכדי לחלוק כבוד לארץ ישראל קבעו שהמוקפות חומה מימות יהושע בן נון יקראו ביום ט"ו כשושן (על פי דברי הירושלמי).
- ב. רמב"ן: עיקר הסכנה בזמן מלחמה היה על מי שגר בערים שבלי חומה, וכן על אנשי שושן שהיו עם חומה אך רוב גויים היו גרים אתם תוך החומות, ולכן פורים עיקרו היה ביום י"ד לבני הכפרים והערים שבלי חומה, ובשושן שגם כן היו בסכנה, פורים ביום ט"ו שבו נחו. אבל ערים המוקפות חומה בארץ ישראל שהיו בתוך החומות רק יהודים, לא היו בסכנה ולכן לא היו עושים פורים, אך תיקנו שיעשו פורים כמו כל ישראל אבל ביום אחר כדי להדגיש את הנס הגדול של היהודים הפרזים (שאינן חומה העושים ביום י"ד), ולכן קבעו שיעשו פורים ביום ט"ו בדומה לשושן, וכך ניכר הנס המיוחד של בני הכפרים והעיירות ביום מיוחד הוא יום י"ד.
- ג. בית יוסף: בשושן עושים פורים ביום ט"ו בלי שייכות לאם יש לה חומה או אין לה חומה, אלא כיון שהם נחו ביום ט"ו לכן היום שלהם הוא ביום ט"ו, ושאר הערים ביום י"ד, ורק שערים המוקפות חומה מימות יהושע עושים פורים ביום ט"ו כדי שיהיה זכרון לארץ ישראל בנס הזה.

סמוך או נראה לכרך

מקום שהוא סמוך לעיר המוקפת חומה, או אפילו אם אינו סמוך אלא רק נראה לעיר המוקפת חומה (כרך) גם כן קוראים את המגילה ביום ט"ו. תחילה נבאר השיטות מה הטעם שקבעו שסמוך או נראה יעשו פורים כמו המוקף חומה?

- א. טורי אבן: חכמים לא רצו שבעיר אחת חלק יעשו פורים ביום י"ד וחלק יעשו פורים ביום ט"ו במקום שבני העיר ובני הכרך רגילים אלו עם אלו להיות יחד, כי מיחזי מיילי דרבנן כחוכא (נראה כצחוק) שהללו קורים ועושים משתה ושמחה ושאר מצות היום ולא יום זה כשאר כל ימות החול וכו' ולכן השוו חכמים מדותיהן.
- ב. חתם סופר: בזמן מלחמה היו מתענים (מלחמת עמלק), וכיון שכשהיה מלחמה בימי הפורים (מלחמת עמלק - המן) התענו כולם, ובתענית גם הסמוכים ונראים עמהם מתענים, לכן כשנהפך לשמחה גם כן קבעו שיעשו שמחה כמו בימי התענית, שהסמוך ונראה לכרך נידון ככרך.
- ג. רשב"א וריטב"א: סמוך ונראה נכללים עם הכרך כי היו הסמוכים ונראים בורחים לשם בעת מלחמה להיות בתוך החומות, ועל כן נכללים עמה וקוראים כמותה ביום ט"ו.

פותרה שערים

מידותיהם).

² הטורי אבן (מגילה דף ג' ע"ב) כתב, בטעמא דבמגילה יש דין סמוך ונראה, דאף על גב דיושבת בנחל או בראש ההר הואיל ואינו רחוק מיל (היינו לפי מה שסוברים שמרחק מיל הוא בין לסמוך ובין לנראה) נידון כמותה דהואיל וקרובה בתוך מיל או (נראה דצ"ל 'ואין') ישיבתה בנחל ובראש ההר מונעתה מלהיות רגילין תמיד אנשים של זו בזו ושל זו בזו כל היום דאי אפשר דזו תקיים מצות פורים ב"ד וזו בט"ו דנראית כעיר אחת חלוקים במנהגים אלו מאלו, ומיחזי מיילי דרבנן כחוכא שהללו קורין ועושים משתה ושמחה ושאר מצות היום ולא יום זה כשאר כל ימות החול וכו' השוו חכמים מדותיהן בסמוכה בתוך מיל שלעולם נגרר אחריה ועושת כמותן ע"כ, והחתם סופר (ח"א סימן קצ"ג) לישב קצת ראייה שהביא במהר"ם אלשיך בענין אחר, כתב בזה ז"ל, או אולי י"ל מעיקור הדין תקנו שכל הסמוך ונראה קורא עמהם משום דעיקר יום ט"ו משום שושן נתקן ולהם היה יום י"ד יום מלחמה וגזרו בו תענית בכל יום מלחמת עמלק כמ"ש ר"א ש"מגילה (סימן א') וכיון שגזרו תענית אז כל סביבותיהם סמוכים ונראים מתענים עמהם וכו', ומשום הכי כשנהפך לשמחה גם הסמוך ונראה נמשך עמהם, ובזה י"ל קצת כוונת הגאון עכ"ל, והוא עוד בטעם על סמוך ונראה, אמנם הטעם שהביאו הראשונים הרשב"א והריטב"א וכבר רשמתי לעיל והוא שסמוך ונראה נכללים עם הכרך כי היו נסים לשם בעת מלחמה להיות תוך החומות וע"כ נכללים עמה, והנה לעיל נתבאר שלדברי הרמב"ן יש לעיין שאם כל הטעם שמוקפין עושים בט"ו הוא עבור שיהיה יותר היכר בפרזים א"כ קשה שיהיה עיר שנראית לכרך בריחוק שיהיה עושים בט"ו כי הרי היו בסכנה כמו כל הפרזים, אמנם כי נוסף על זה עוד טעם שהביא הטורי אבן שלא יהיה מיחזי מיילי דרבנן כחוכא שהללו קורין ועושים משתה ושמחה ושאר מצות היום ולא יום זה כשאר כל ימות החול אפשר שגם להרמב"ן כך תיקנו, ומלבד זאת אפשר דסבירא ליה להרמב"ן כהראשונים שעד מיל היינו על נראה, וביותר ממיל גם נראה אינו נכלל עם הכרך, ונמצא שבין להר"ן ובין להרמב"ן ובין לדברי הבי"א אין בהכרח נפק"מ לשנות בדין סמוך ונראה ממה שסוברים בטעם דמוקפין.

מה נקרא סמוך או נראה לכרך

- א. רש"י ר"ח רשב"א ריטב"א ומאירי: שיעור מיל שכתוב בגמרא זהו רק לגבי סמוך (עד מיל נקרא סמוך), אבל נראה אפילו ביותר ממיל (המאירי כתב שאין שיעור לנראה אבל עדיין צריך שכל הכפר יהיה נראה מהכרך ועל ידי זה נחשב מפרברי הכרך, והריטב"א כתב שצריך שיהיה משותף בעניניהם, והר"ן כתב שצריך שיהיה מתחשב מתחומי העיר, הפרמ"ג ביאר דברי הר"ן דהיינו לגבי מיסים וארנונות, המגן אברהם דייק שכן דעת השולחן ערוך, וכן כתב המשנה ברורה, ובשער הציון כתב שכן דעת רוב הראשונים, וכן כתב הגר"א, שבנראה אין שיעור, ויעויין בדברי הרשב"א שלא הביא שיש שיעור לנראה (אמנם יש שחלקו וכתבו שלדעת השו"ע גם נראה הוא רק עד מיל, פר"ח וברכי יוסף).
- ב. רמב"ם וטור: נאמרו כמה דרכים בשיטתו, פשוטות דברי הרמב"ם וכן דעת בה"ג ששיעור מיל בגמרא הוא לגבי סמוך וגם לגבי נראה, שגם נראה הוא רק עד מיל (וכן דעת הר"ן, והפר"ח וברכי יוסף כתבו שכן גם פסק השו"ע). אמנם המגיד משנה גרס אחרת בדברי הרמב"ם, ולפי גירסתו הרמב"ם אינו חלוק על רש"י, וסובר שרק על סמוך נאמר שיעור עד מיל, אבל לא בנראה.
- ג. בית יוסף (בכסף משנה על הרמב"ם): שהרמב"ם סובר כדברי רש"י, וביאר את לשונו, ועוד דרך כתב שהרמב"ם סובר ששיעור מיל הוא רק על נראה ולא על סמוך, כי סמוך צריך בפחות (70 אמה), ויש עוד כמה דרכים שבהם ביארו שיטת הרמב"ם עיין צ"ח³.

ד.

גדרים של 'נראה'

נחלקו האחרונים אם צריך שכל היישוב יהיה נראה מקרקע הכרך, או רק חלק ממנו, י"א שאם נראה רק חלק ממנו אז רק המקום הנראה קורא בט"ו אבל שאר כל היישוב קורא בי"ד, וי"א שכל שמקצת היישוב נראה, כולו קורא בט"ו, ובכף החיים (אות י') כתב שכמו שלענין סמוך - כל הבתים המחוברים אל הכרך דינם כמו הכרך, ובסופם אם יש הפסק של מיל "מסוף הבתים", השאר שממש והלאה קוראים בי"ד, כך גם לענין נראה, דהיינו שאם היישוב הרחוק נראה "מסוף בתים אלה" שהם רצף מהחומות, אפילו אין היישוב נראה מתוך החומות הרי שמידי ספק לא יצאו ובכל אופן קוראים בי"ד ובט"ו, ודברי כף החיים מחודשים ולא הסכימו לזה הפוסקים, (ועיי"ש

פותרת שערים

³ בגמ' מגילה (ב' ע"ב), אמר רבי יהושע בן לוי, כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו נידון ככרך (שקוראים בט"ו) ועד כמה, כמחמתן לטבריה מיל, ושם (ד' ע"ג) תנא סמוך אף על פי שאינו נראה, נראה אף על פי שאינו סמוך, ושואלת הגמרא בשלמא נראה אף על פי שאינו סמוך משכחת לה כגון שיושבת בראש ההר, אלא סמוך אע"פ שאינו נראה היכי משכחת לה, א"ר ירמיה שיושבת בנחל, ופירש רש"י, מקום נמוך, והנה חלק מהראשונים ביארו את דברי הגמרא שסמוך אפילו שאינו נראה היינו עד מרחק מיל (960 מטר ולחזו"א יותר), אבל נראה קורא בט"ו אפילו אם הוא רחוק הרבה, כך משמע מדברי רש"י במגילה (ד' ע"ב) שכתב ועד כמה חשיב ליה סמוך ע"כ, וכך למדו גם הרשב"א הריטב"א רבינו חננאל רבינו יהונתן מלוניל והמאירי, וכן הרי"ז בפסקיו והראב"ן, אבל חלק מהראשונים ביארו שגם סמוך וגם נראה שניהם עד מרחק מיל, אבל יותר ממיל אפילו נראה אינו קורא בט"ו אלא בי"ד, כך משמע מהרמב"ם (בפרק א' מהלכות מגילה הלכה י') וכן המאירי למד שכן דברי הרמב"ם, וכן משמע גם מלשון הטור, וגם הר"ן הביא שאפשר לפרש עד מיל בין לענין סמוך ובין לענין נראה, ועיין במגיד משנה ובכסף משנה מה שקשה לשיטת הרמב"ם מהגמ' וכתב הכסף משנה שני תירוצים לבאר דברי הרמב"ם, ויש שביארו דברי הרמב"ם וכן כל הסוברים כמותו ששיעור מיל נאמר דוקא על נראה, שעד מיל ולא יותר, אבל סמוך שיעורו בפחות, ודנו בזה עוד הרבה באחרונים.

וסדר השיטות אכתוב בסדר קצר, רש"י ר"ח רשב"א ריטב"א ומאירי כתבו ששיעור מיל בגמרא זהו רק לגבי סמוך, אבל נראה אפילו ביותר ממיל (המאירי כתב שאין שיעור לנראה אבל עדיין צריך שכל הכפר יהיה נראה מהכרך ועל ידי זה נחשב מפרברי הכרך, והריטב"א כתב שצריך שיהיה משותף בעניניהם, והר"ן כתב דבעינן שיהיה מתחשב מתחומי העיר, ועיי"ש תיקון גירסא לגבי סמוך, והפרמ"ג ביאר דברי הר"ן דהיינו לגבי מיסים וארנונות), המגן אברהם דייק שכן דעת השולחן ערוך, וכן כתב המשנה ברורה, ובשער הציון כתב שכן דעת רוב הראשונים, וכן כתב הגר"א, שבנראה אין שיעור, ויעויין בדברי הרשב"א שלא הביא שיש שיעור לנראה (אמנם יש שחלקו וכתבו שלדעת השו"ע גם נראה הוא רק עד מיל, פר"ח וברכי יוסף), והנה כיון שלדבריהם רק בסמוך נאמר שיעור של עד מיל, דנו באחרונים כיצד הדין של עד מיל במקרים שונים, אם הבתים סמוכים לחומה והעיר ממשיך עד למרחוק, הגרי"מ טיקוצינסקי כתב שרק עד מיל קוראים בט"ו, אבל כל הבתים שמעבר למיל אפילו שהם ברצף קוראים בי"ד, שאין דין קריאת המגילה כדין תחומי שבת, ועיין בפסקי תשובות תרפ"ח הערה 14 לענין לא תתגודדו, דעת החזו"א ועוד פוסקים שהוא כדין תחומים בשבת ואם יש המשך של בתים כולם קוראים בט"ו ואפילו מילין הרבה, וכדין שבת אם בסוף הרצף יש הפסק של שבעים אמה עד בית בודד, או קמ"א אמה לקבוצת בתים כמו שביארתי למעלה אז מפסיק, וכל זה לענין ההפסק שבסוף הרצף, אבל בסמיכות לחומה אין הפסק של שבעים אמה או קמ"א אמה, אלא כל שרצף הבתים מתחיל תוך מיל לחומות הרי המשך הבתים כמה מילין קוראים בט"ו עד שיהיה הפסק של שבעים או קמ"א, עוד כתבו בשם החזו"א שאם יש בתים הסמוכים לחומה ונמשכים כמה מילין, ואח"כ יש הפסק עד לשכונה חדשה, אם השכונה החדשה משותפת בעניני העיר במסים וארנוניות, אז מפסיק רק במיל ולא קמ"א אמה, עיין פסקי תשובות תרפ"ח הערה 17, אך הכף החיים פסק שמודדים את האלפיים אמה מהבית האחרון של הרצף, ומה שתוך אלפיים אמה מהבית האחרון של הרצף קוראים בט"ו, ומה שלא קורא בי"ד.

ובדעת הרמב"ם נאמרו כמה דרכים בשיטתו, פשוטות הרמב"ם וכן דעת בה"ג ששיעור מיל בגמרא הוא לגבי סמוך וגם לגבי נראה, שגם נראה הוא רק עד מיל, אמנם המגיד משנה גרס אחרת בדברי הרמב"ם, ולפי גירסתו הרמב"ם אינו חלוק על רש"י, וסובר שרק על סמוך נאמר שיעור עד מיל, אבל לא בנראה, והבית יוסף כתב גם בפירושו על הרמב"ם שהרמב"ם סובר כדברי רש"י, וביאר את לשונו, ועוד דרך כתב שהרמב"ם סובר ששיעור מיל הוא רק על נראה ולא על סמוך, כי סמוך צריך בפחות (70 אמה), ויש עוד כמה דרכים שבהם ביארו שיטת הרמב"ם עיין צ"ח, ועיין ט"ז.

עוד מה שכתב בענין רכבת או רכב).

גדרים של 'סמוך'

שלש שיטות נאמרו בדין של סמוך:

- א. הגרי"מ טיקוצינסקי ודעימיה - סמוך הוא עד מיל ומה שאח"ז קורא בי"ד ואפילו שיש רצף בתים (אם אין נראה לכרך לדעת הראשונים שנראה אפילו ביותר ממיל).
- ב. דעת רוב פוסקי הדור האחרון - כל הרצף שמהחומות הם בני ט"ו, אם יש הפסק של קמ"א אמה ושליש בסוף הבתים משם והלאה דינם לעשות בי"ד (אם אין להם דין "נראה"), וכל זה אם להלן מההפסק יש לכל הפחות שלשה חצירות שבכל אחת שני בתים, אבל בפחות מזה המרחק המפסיק הוא שבעים אמה ושייריים.
- ג. כף החיים ועוד - כל רצף הבתים שמהחומה יש להם דין של ט"ו ואפילו למרחק, ורק הפסקה של מיל מסוף הבתים היא המפסיקה את הרצף ואח"ז קוראים בי"ד, (ועיי"ש אות י' מה שכתב בענין רכבת או רכב).

בשם החזו"א מובא שאם יש בתים הסמוכים לחומה ונמשכים כמה מילין, ואח"כ יש הפסק עד לשכונה חדשה, אם השכונה החדשה משותפת בעניני העיר במסים וארנוניות, אז מפסיק רק במיל ולא קמ"א אמה.

כרך שאין בו עשרה בטלנים

כרך שאין בו עשרה מישראל הבטלים ממלאכתם ויושבים בבית הכנסת, בשו"ע פסק אפילו אם אין שם עשרה בטלנים קוראים בט"ו (תוס' ורא"ש רבינו ירוחם מרדכי וכן דייקו ראשונים ברמב"ם), אמנם במשנה ברורה ושער הציון הביא שיש מהראשונים שחולקים על זה (רמב"ן רשב"א מאירי ריטב"א והעיטור), ולכן הביא מהיד אפרים שבמקומות אלו יש לחוש ולקרוא גם בי"ד, אמנם החזו"א כתב שאין צריך לקרוא בי"ד אלא רק כדברי השו"ע בט"ו⁴.

כרך שאין בו ישראל

לדברי הפוסקים והשו"ע שאין צריך עשרה בטלנים:

הביאור הלכה הביא שהנכנס לכרך שאין שם ישראל קורא בט"ו (אך אין מדבר על סמוך ונראה לכרך זה), וכן בחזו"א.

סמוך ונראה לכרך שאין שם ישראל

לדברי הפוסקים והשו"ע שאין צריך עשרה בטלנים:

- א. הברכי יוסף: כפר שהיה סמוך לכרך שהיו קוראים בו ישראל ביום ט"ו, ואחר כך עזבו היהודים את מקום הכרך ההוא ונשאר שם ישוב של נכרים אך אין שם מישראל הקוראים בט"ו, האם הכפרים הסמוכים עדיין קוראים בט"ו או שדינם לקרוא בי"ד, וכתב שקוראים בי"ד (וכן הביא מהרב משאת משה, וגם בספר אסיפת חכמים משם הגאון מהר"א שפירא).
- ב. החזו"ן איש: הוכיח מהירושלמי שאפילו כפר הסמוך לכרך שחרב מיושביו ונעשה של עכו"ם קורא בט"ו (ושכן דעת הריטב"א והגר"א).

כרך שהוא ספק, ודין הסמוך ונראה לו

בשו"ע (סימן תרפ"ח סעיף ד') כתב, כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו, קורין בי"ד ובט"ו ובליליהו, ולא יברך כי אם בי"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם, וכך כתב הרמב"ם, אבל הר"ן כתב שהורו הגאונים שרוב עיירות אינם מוקפות מימות יהושע והולכים אחר רוב עיירות, ועוד שזה ספק של דבריהם, והביא בב"י שדוקא מקום שקצתם אומרים מוקפת וקצתם אומרים אינה מוקפת בזה

פותר שיערים

⁴ במגילה (דף ג' ע"ב) אמר רבי יהושע בן לוי, כרך שאין בו עשרה בטלנים נדון ככפר, מאי קא משמע לן תנינא איזו היא עיר גדולה כל שיש בה עשרה בטלנים פחות מכאן הרי זה כפר, כרך איצטריך ליה אף על גב דמיקלעי ליה מעלמא, ונחלקו הראשונים אם דברי ריב"ל קאי על כרך או על עיר, ורשמתי עיקר המחלוקת למעלה.

הברכי יוסף הביא (בסימן תרפ"ח) לגבי כפר שהיה סמוך לכרך שהיו קוראים בו ישראל ביום ט"ו, ואחר כך עזבו היהודים את מקום הכרך ההוא ונשאר שם ישוב של נכרים אך אין שם מישראל הקוראים בט"ו, האם הכפרים הסמוכים עדיין קוראים בט"ו או שדינם לקרוא בי"ד, וכתב שקוראים בי"ד, ודקדק זאת מלשון הגמרא ועוד, וכן הביא מהרב משאת משה שפסק כן, וכתב חזי"ד א"א שכך כתוב גם בספר אסיפת חכמים משם הגאון מהר"א שפירא, (ודן עוד בדברי הרמב"ן ובביאור הירושלמי), והביאור הלכה הביא שהנכנס לכרך שאין שם ישראל קורא בט"ו (אך אין מדבר על סמוך ונראה לכרך זה), אבל החזו"ן איש (סי' קנ"ד אות ג') הוכיח מהירושלמי שאפילו כפר הסמוך לכרך שחרב מיושביו ונעשה של עכו"ם קורא בט"ו, ושכן דעת הריטב"א והגר"א (ועיי'ן לקמן שאף שלגבי כפר הסמוך לכרך הגר"א סובר ט"ו, מ"מ בספק של כרך עצמו כתב הגר"א שקוראים בי"ד).

נקרא ספק, אבל אם אין יודעים כלל אין זה נקרא ספק, ומה שנוהגים העולם לקרוא ב"ד ובט"ו בכל העיירות המוקפות היינו משום שרואים אותה עכשיו מוקפת ולכן באה לכלל ספק, (והביא הב"י דברי המהרי"ל שצריך שיהיה קים לן שהיתה מוקפת מימות יהושע), ורואים בדברי הב"י שלא כל ספק שסובר האדם שיש להסתפק בו, הוא נקרא ספק, אלא דוקא במקום המוקף השתא או שמקצתם אומרים בבירור שהיתה מוקפת וכו', ועיין בשער הציון (סימן תרפ"ח אות ט') שהביא דברי הגר"א דמשמע שסובר להלכה שקוראים רק ב"ד, ובביאור הלכה סימן תרפ"ח כתב שכתב שקוראים בו מספק בשני הימים, המקומות הסמוכים לו קוראים רק ב"ד, אמנם החזון איש חולק.

יחס של הר שמואל מדין סמוך או נראה לירושלים

מציאות: הקצה העליון של הר שמואל נמצא בערך מיל וחצי מהקצה של רמות (במדידה אוירית, ובקרקע הרבה יותר), ולכן כמו שנתבאר באות ג' לכל הדעות אין רצף מדין סמוך, ובפרט שהעירוב של ירושלים הוא נפרד, והעירוב של הר שמואל הוא נפרד, ועוד שבארנונה וברשויות הר שמואל שייכים לגבעת זאב ולא לירושלים, ואפילו מצד העירוב של ירושלים שהאריכו אותו עד ציון שמואל הנביא הרבה מחלוקות בדבר לענין שבת ובפרט שבין ציון שמואל הנביא ועד רמות יש מרחק של מיל, והעירוב הינו רק על הכביש שזה עצמו נידון, א"כ מצד סמוך לירושלים אין, ומצד סמוך לעירוב גם הספקות גדולים מעצם דין העירוב באופן זה, ויש לציין שעד העירוב עצמו בכביש העולה לציון שמואל הנביא, בתוך שטח הגדר הסובב את כל המתחם יש שדות זרועים וקרפיות המבטלים את העירוב, ועוד יש לידע שעד הציון עצמו יש יותר מקמ"א אמה, ועד הגדר נראה יותר משבעים אמה, ובכל זה יש לעיין ממה שכתבתי בהערה 3, וכל זה בלא לדון על ציון שמואל הנביא עצמו אלא רק היחס לירושלים מדין סמוך (ולענין העיר רמה עיין לקמן). ומדין נראה לירושלים ג"כ לפי מה שהתבאר לעיל אין שכונת הר שמואל נראית לעיר העתיקה, וגם מטיבי ראות לו יצויר ששייך שיראו את הר שמואל מהעיר העתיקה (מקרקע לקרקע ולא מחומה או מבנין לבנין) הרי במציאות זה שייך רק בבית אחד או שנים שברחוב אחד שבראש הר שמואל, ואין כאן כל היישוב נראה ואפילו לא רובו, ומדין שאולי ציון שמואל הנביא נראה מהעיר העתיקה ואנו סמוך לנראה, כבר ביארתי שאנו נפרדים מציון שמואל הנביא.

יחס של הר שמואל לגבעון (העתיקה) הסמוכה או נראית להר שמואל

לחייב קריאה גם ביום ט"ו, או רק ביום ט"ו, צריכים להתקיים הדברים דלהלן.

- א. צריך לפסוק כמו הראשונים שסוברים שאם יש נראה, אז אפילו יותר ממיל קורא בט"ו (בין הר שמואל לגבעון הישנה וכן לאל-גיב יש יותר ממיל (ואפילו מהמטעים בעמק המרחק כמעט בדקדוק מיל).
- ב. אם הר שמואל סמוך צריך לבדוק אם זה אכן כך, שיש פחות ממיל עד מקום שהיו החומות, ואם יש רצף של בתים הר שמואל צריך להיות תוך קמ"א אמה ושליש, (אחר מדידה התברר שיש מהר שמואל ועד לבתים שבקצה אל-גיב יותר ממיל).
- ג. בגבעון העתיקה אין ישראל כלל, אלא כפר ערבי שאין לו שום שייכות ליישובי ישראל שסביב, וכדי לחייב קריאה בט"ו צריך לפסוק כמו החזון איש והגר"א שמקום שכולו גויים עדיין יש אליו דין סמוך ונראה, ולא לפסוק כהברכי יוסף, משאת משה, ומהר"א שפירא, וזאת יש לציין שאפילו אם רוב גויים זה נקרא כרך שחבר אף שיש שם עדיין יהודים, וגם ישוב שהוא סמוך לכפר הערבי אינו מצטרף לתת לו דין כרך של ישראל, וביישוב של ישראל שיש שם עתיקות מי יאמר ששם היה גבעון עם חומות.
- ד. אפילו אם נאמר כהגר"א הרי בעניין אחר הגר"א סובר להקל בדבר זה, דהיינו שמקום ספק קורא ב"ד ולא בט"ו.
- ה. הבית יוסף מביא גדר מה נקרא ספק, לא כל מקום שיש שמועה ארכיאולוגית לגביו שהוא מימות יהושע בן נון, נקרא ספק, דבר זה מפורש בבית יוסף (ופשוט שאין להתייחס לדברי נכרים או מופקרים).
- ו. כל זה רק בהנחה שזה אכן גבעון, ואחר שנאמר שזה גבעון צריך גם ללמוד שהיא היתה נחשבת למוקפת חומה אף שהיתה עיר מקלט עיר של לויים.
- ז. אחר כל זה גם צריך לפסוק שלא כדברי הביאור הלכה אלא כדברי החזון איש, האם מקום שקוראים בו בשני ימים מספק, גם המקומות הסמוכים ונראים לשם צריכים לנהוג בספק, שהביאור הלכה פסק שלא צריך, והחזון איש פסק שצריך.

אם כן בהר שמואל אין מקום לחשש של קריאה מספק בגלל גבעון, (ועיין בספר מנחת יצחק לגבי לוד העתיקה, ששם מצאו בית קברות וגם העיר היא גדולה ובודאי שיושבת על מקום לוד העתיקה ורק לא יודעים איפה בדיוק המקום, ולכן שם קוראים בט"ו), אבל

כאמור בהר שמואל וגבעון הענין שונה⁵.

פּוּתַח שְׁעִירִים

⁵ אחר הקדמת השיטות נבוא עתה לדין הקריאה בשכונת הר שמואל אשר למרגלות ציון שמואל הנביא, ותחילה ביחס לגבעון, היכן מוזכרת העיר גבעון, לראשונה נזכרת העיר גבעון בספר יהושע בכיבוש הארץ (יהושע פרק ט') וישבי גבעון שמענו את אשר עשה יהושע ליריחו ולעי, ויעשו גם הפה בערמה וילכו ויצטירו וינקחו שקים פלים לחמוריהם ונאדות יו פלים ומבקעים ומצריים, ונעלות פלות ומטלאות ברגליהם ושלמות פלות עליהם וכל לחם צידם יבש היה נקדם, וילכו אל יהושע אל המחנה הגלגל ויאמרו אליו ואל איש ישראל מארץ רחוקה באנו ועתה פרתנו לנו ברית. על הערים של גבעון כתוב כך: ויסעו בני ישראל ויבאו אל עריהם ביום השלישי ועריהם גבעון והפפירה ובארות וקרית יערים. לבסוף נתן אותם יהושע לחוטבי עצים ושואבי מים, תושבי גבעון היו מהחוי כמו שמפורש (בפרק י"א פסוק י"ט). ביהושע (פרק י') כתוב על גבעון: וייראו מאד כי עיר גדולה גבעון פאחת ערי הממלכה וכי היא גדולה מן העי וכל אנשיה גברים.

העיר גבעון היתה בנחלת בנימין כמו שמפורש ביהושע (פרק י"ח פסוק כ"ה וכן בפרק כ"א פסוק י"ז), ועיין בויקרא רבה (פרשה כ"ב אות ט') שמפורש בניית מזבח בגבעון ומעשה של גדעון. שמש בגבעון דום פשוט שהיה בגבעון. בספר שמואל (שמואל ב' פרק ב') מוזכרת גבעון כהמקום שבו נלחמו על הבריכה, וכך כתוב: ויֹאבֵב בֶן צְרוּיָה וְעַבְדֵי דָוִד יִצְאוּ וַיִּפְגְּשׂוּם עַל בְּרֶכֶת גִּבְעוֹן וַיְחַדּוּ וַיִּשְׁבּוּ אֵלָה עַל הַבְּרֶכֶת מִזָּה וְאֵלָה עַל הַבְּרֶכֶת מִזָּה, וַיֹּאמֶר אֲבִנָר אֶל יוֹאֲבֵב יְקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וַיִּשְׁחֲקוּ לְפָנָיו וַיֹּאמֶר יוֹאֲבֵב יְקוּמוּ. גם מפורש בפסוקים על דוד המלך ששם כהנים שם בבמה הגדולה. בספר מלכים (מלכים א' פרק ג') כתוב על שלמה המלך: וַיִּלֶךְ הַמֶּלֶךְ גִּבְעוֹן לְזִבְחַת שָׁם כִּי הָיָה הַבְּמָה הַגְּדוֹלָה אֲלֶיךָ עֲלוֹת יַעֲלֶה שְׁלֹמֹה עַל הַמִּזְבֵּחַ הַהוּא, בְּגִבְעוֹן נִרְאָה ה' אֶל שְׁלֹמֹה בְּחִלּוֹם הַלְּלָה וַיֹּאמֶר אֵל שְׁאֵל מֶה אֲתֵן לָךְ.

בירמיה (פרק כ"ח) נזכר חנניה בן עזור נביא השקר (שמתחילה היה נביא אמת) שמוצאו מגבעון, וכך כתוב: וַיְהִי בַשָּׁנָה הַהִיא בְּרֵאשִׁית מַמְלַכַת צִדְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה בִּשְׁנַת בַּשָּׁנָה הַרְבֵּעִית בַּחֹדֶשׁ הַחֲמִישִׁי אָמַר אֵלֵי חַנְּנִיָּה בֶן עֲזוּר הַנְּבִיא אֲשֶׁר מֵגִבְעוֹן בְּבֵית ה' לְעִינֵי הַכֹּהֲנִים וְכָל הָעָם לֵאמֹר. בספר נחמיה מזכיר את "אנשי גבעון" בין בוני חומות ירושלים. בספר דברי הימים כתוב שאוהל מועד ומזבח העולה שכנו בעיר גבעון, ודבר זה מפורש במשנה זבחים (דף ק"ב), וכן יש עוד לימוד לענין המזבח אשר בגבעון בגמרא יומא, וכן לענין קדושת מקום שהיה בו מזבח רבי אשתורי הפרחי מביא בספר כפתור ופרח את הגמרא בתמורה (דף ע"ד עמוד ב') שגבעון מקום קדוש (ובספר כפתור ופרח הביא ענין זה רק כדי לבאר שאינו נכנס למקום מסויים בשכם מאותו הטעם של קדושה, אך את מיקומו של גבעון לא הזכיר). בתקופת בית שני נזכרת העיר גבעון בספרו של יוסף בן מתתיהו "מלחמות היהודים" שם מצוין כי הנציב הסורי קסטיוס גלוס בבואו לכבוש את העיר ירושלים הקים את מחנהו בעיר גבעון. והנה צריך לידע תחילה מי יאמר לו שזהו גבעון של היום, וחלק זה ארשום רק לצאת ידי חובה בביאור מהיכן השמועה שהכפר הערבי אל-גיב זה גבעון, ויבורר שהשמועה הוא ממקור נכרי וזר (וסמוך יש יישוב של ישראל שגם יש עתיקות), מי אמר שהעיר העתיקה גבעון שוכנת בתחומי הכפר הערבי אל-גיב כתשעה ק"מ מצפון לירושלים, ושנראית מזרחית צפונית לשכונת הר שמואל, הראשון שפרסם שגבעון זה אל-גיב היה החוקר (גוי נוצרי) אדוארד רובינסון בשנת תקס"ח (1838), קשת רובינסון שבחומת הר הבית קרוי על שמו בפי הארכיאולוגים והחוקרים למיניהם). לפני כ-50 שנה היה עוד ארכיאולוג חוקר גוי בשם גיימס פריצ'רד, וארשום כאן חלק מהדברים שמצא: כ-63 מרתפי יין מימי תחילת בית ראשון בערך (רובם היו תוך הבריכה), כשעל חלק מהכדים רשום- גבעון. בריכת מים ותעלות מים שסיפקו מים לעיר. מימות יהושע יש רק כמה שברי כדים שנמצאו במערות קבורה (לאו דוקא של יהודים) שחתיכות כדים אלה רוצים לייחסם בערך לתקופת יהושע. מערות הקבורה הם הרבה יותר קדומים. הקירות החצובים של הבריכה הגדולה הם מתחילת תקופת המלכים, כך משוער על ידי הנ"ל. חומה לא נמצאה וחוקר זה עצמו כותב שכנראה לא הייתה עיר זו מוקפת חומה אלא היא נסמכה להגנה על ירושלים (בין אם זה גבעון המקראית ובין אם לאו והבאתי דבריהם רק לבאר מהיכן רווחה השמועה).

עתה צריך לידע אם לגבעון היתה חומה, לשבט לוי לא היתה נחלה וחלוקה בירושת הארץ, אלא כל שבט הביא מנחלתו ערים עבור הלויים, וכך כתוב ביהושע (פרק כ"א) שמפורש איזה ערים נתנו ללויים מנחלת כל שבט ושבט: וַיִּגְשׂוּ רָאשֵׁי אֲבוֹת הַלְוִיִּם אֶל אֲלֶעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוּן וְאֶל רָאשֵׁי אֲבוֹת הַמִּטּוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּדְבְּרוּ אֵלֵיהֶם בְּשֵׁלָה בְּאֶרֶץ כְּנָעַן לֵאמֹר ה' צִוָּה בְּיַד מֹשֶׁה לָתֵת לָנוּ עָרִים לְשִׁבְת וּמִגְרָשֵׁיהֶן לְבָהֱמָתָנוּ, וַיַּתְנוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְלוֹוִים מִנְחָלָתָם אֶל פִּי ה' אֶת הָעָרִים הָאֵלֶּה וְאֶת מִגְרָשֵׁיהֶן וְכוּ', וּמִמָּטָה בְּנִימֵן אֶת גִּבְעוֹן וְאֶת מִגְרָשָׁהּ אֶת גִּבְעָה וְאֶת מִגְרָשָׁהּ. כל ערי הלויים לא היה להם חומה. הגמרא במסכת ערכין (דף ל"ג) שואלת וכי היו ללויים בתי ערי חומה, והרי כתוב במסכת מכות (דף י') שערי המקלט לא עושים אותם לא כפרים קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות כדי שהבורח מגואל הדם יבוא למקום בנקל, ושגואל הדם לא יהיה מצוי שם, וחזינן שכל ערי המקלט לא היה להם חומה, ולא זו בלבד אלא מלבד הששה ערים שהיו ערי מקלט הרי כל שאר ערי הלויים גם כן היו ערי מקלט, ארבעים ושנים עיר מלבד הששה ערי מקלט (כתיב בפסוק, וגם ברמב"ם (הלכות שמיטה ויובל פרק י"ג), אם כן חזינן שכל ערי הלויים לא היו מוקפות חומה כי היו ערי מקלט, ובכללם גבעון.

ברמב"ם (הלכות רוצח ושמירת הנפש פרק ח' הלכה ח') כתב, ערי מקלט אין עושין אותן לא עיירות גדולות ולא כרכים גדולים ולא קטנים אלא עיירות בינוניות, ואין מושיבין אותן אלא במקום שווקים ובמקום המים, ואם אין שם מים מכניסין לתוכן מים, ואין מושיבין אותן אלא במקום אכלוסין, נתמעטו אכלוסיהן מוסיפין עליהן, נתמעטו דיוריהן מכניסין לתוכן כהנים לויים וישראלים, ואין פורסין בתוכן מצודות ואין מפשילין בתוכן חבלים, כדי שלא תהיה רגל גואל הדם מצויה שם, כל ערי הלויים קולטות וכל אחת מהן עיר מקלט היא, שני ועליהם תתנו ארבעים ושנים עיר כל הערים אשר תתנו ללויים ארבעים ושמונה עיר, הקישן הכתוב כולן זו לזו לקלוט.

הרדב"ז בתשובה (חלק ב' סימן תרפ"א) מביא שכל ערי הלויים לא היה להם חומה, ומשום כך רצה לומר שבחברון (שהיא עיר מקלט מהששה שהפרישו) אין קורין את המגילה אלא ב"ד, גם הרש"ש במגילה (דף ה') מביא מגמ' במסכת מכות שחברון לא היתה מוקפת חומה כי היתה עיר מקלט, אבל החיד"א כתב לישב המנהג הקדום שהיה שם (בשם מחברים אחרים).

הטורי אבן במגילה (דף ב' עמוד ב') מוכיח מכח קושיה שמה שהעיר צריכה להיות מוקפת חומה מימות יהושע היינו לפני שבאו לכבוש, ואם בזמן הכיבוש נהרסו החומות עדיין זה נחשב מקום המוקף חומה לענין קריאת המגילה, וכמו יריחו, ולפי דבריו אפשר לומר שהיו עוד ערים שכשבאו לכבושם היו מוקפים ובזמן הכיבוש נהרסו החומות ולכן אפילו בערי הלויים אפשר לומר שחלקם היו מוקפות לפני הכיבוש ולענין קריאת המגילה די אם היו מוקפות בימי משה, אלא שהתוספת על דבריו זה הכל בגדר אפשר ואולי, בפשטות עיר שהייתה של לויים לא הייתה מוקפת.

הימצא מהנ"ל על גבעון (העתיקה) הסמוכה או נראית להר שמואל מה צריך כדי לחייב קריאה גם ביום ט"ו, או רק ביום ט"ו:

יחס של הר שמואל לצייון שמואל הנביא

האם זמן קריאת המגילה בשכונת הר שמואל החוסה בצלו של ציון שמואל הנביא, ביום י"ד או ביום ט"ו, בשנת תשע"ד פורסם קונטרס מפורט על ידי הרב מאיר שאול הי"ו, ואסדר את הסיכום הנראה.

א. האם ציון שמואל הנביא הוא מקובל וברור?

נראה בבירור שיש מסורת לצייון שמואל הנביא, ושמסורת זו מכוונת אל המקום שמקובל גם היום כצייון שמואל הנביא, אך נראה שהמסורת הברורה היא לענין פקידת הצייון, אבל לא להלכה לקריאת מגילה (ראה הערות).

ב. ציון שמואל הנביא אם אכן זה המקום, יש להוכיח ששמואל הנביא נקבר בעיר מגוריו, ועיר מגוריו היא העיר רמה?

שמואל הנביא היה גר בעיר רמה, ושם גם נקבר, ואם תדע היכן קבור שמואל הנביא, הרי שגם תדע היכן העיר רמה.

ג. העיר רמה מוזכרת בספר יהושע ומסתבר שהיה מוקף חומה מימות יהושע בן נון. אמנם יש כמה ערים הנקראים רמה ולא

כולם מוזכרים בספר יהושע ועל כן יש להסתפק באיזה רמה היה גר שמואל הנביא?

לא ברור שעירו של שמואל הנביא היא דוקא העיר רמה שבספר יהושע בנחלת בנימין.

והרבה יש להשיב על כל ראיה מדברי הנביא והמדרש, וראיתי בזה ריבוי זמן לכתוב בדבר שהורו בו ברורות, וע"כ לא עמלתי להשיב בזה על הכתב, אמנם למטה העתקתי מעט מדברי הגה"ר אשר וייס שליט"א ובסוף הקונטרס כל דבריו שדין הר שמואל וגבעת זאב הוא בי"ד, ונשאלו עוד מפוסקי זמננו הנודעים אשכנזים וספרדים והשיבו שדין הר שמואל וגבעת זאב הוא בי"ד בלא פקפוק.

ד. האם יש טעמים אחרים שעבורם יש לקיים את פורים ביום ט"ו?

הטעמים האחרים הם בגלל מה שהר שמואל נראה לירושלים החדשה, וכבר נחלקו בזה הפוסקים ומלבד זאת רחוקים גם

לדעה זו יותר ממיל ואין בזה חדש, ולעיל רשמתי בזה, ומנהג הר שמואל רשמתי להלן.⁶

פותרת שערים

א. צריך לפסוק כמו הראשונים שסוברים שאם יש נראה, אז אפילו יותר ממיל קורא בט"ו.

ב. אם הר שמואל סמוך צריך לבדוק אם זה אכן כך, שיש פחות ממיל עד מקום שהיו החומות, ואם יש רצף של בתים הר שמואל צריך להיות תוך שבעים אמה ושיריים לבתים אלה.

ג. בגבעון העתיקה אין ישראל כלל, אלא כפר ערבי שאין לו שום שייכות לישובי ישראל שסביב, וכדי לחייב קריאה בט"ו צריך לפסוק כמו החזון איש והגר"א שמקום שכולו גויים עדיין יש אליו דין סמוך ונראה, ולא לפסוק כהברכי יוסף, משאת משה, ומהר"א שפירא, וזאת יש לציין שאפילו אם רוב גויים זה נקרא כך שחבר אף שיש שם עדיין יהודים, וגם ישב שהוא סמוך לכפר הערבי אינו מצטרף לתל לו דין כרך של ישראל, ובישוב של ישראל שיש שם עתיקות מי יאמר ששם היה גבעון עם חומות.

ד. אפילו אם נאמר כהגר"א הרי בענין אחר הגר"א סובר להקל בדבר זה, דהיינו שמקום ספק קורא בי"ד ולא בט"ו.

ה. הבית יוסף מביא גדר מה נקרא ספק, לא כל מקום שיש שמועה ארכיאולוגית לגביו שהוא מימות יהושע בן נון, נקרא ספק, דבר זה מפורש בבית יוסף (ופשוט שאין להתייחס לדברי נכרים או מופקרים).

ו. כל זה רק בהנחה שזה אכן גבעון, ואחר שנאמר שזה גבעון צריך גם ללמוד שהיא היתה נחשבת למוקפת חומה אף שהיתה עיר מקלט עיר של לויים.

ז. אחר כל זה גם צריך לפסוק שלא כדברי הביאור הלכה אלא כדברי החזון איש, האם מקום שקוראים בו בשני ימים מספק, גם המקומות הסמוכים ונראים לשם צריכים לנהוג בספק, שהביאור הלכה פסק שלא צריך, והחזון איש פסק שצריך.

אם כן בהר שמואל אין מקום לחשש של קריאה מספק בגלל גבעון, (ועיין בספר מנחת יצחק לגבי לוד העתיקה, ששם מצאו בית קברות וגם העיר היא גדולה ובודאי שיושבת על מקום לוד העתיקה ורק לא יודעים איפה בדיוק המקום, ולכן שם קוראים בט"ו), אבל כאמור בהר שמואל וגבעון העניין שונה.

⁶ ראיתי קונטרס מפורט על ידי הרב מאיר שאול שליט"א, ואסדר בקיצור הדברים שכתב ומה נראה לפרוץ ותוספת, אחר שעיינתי במקור הלשונית. וסדר הדברים הוא כך:

א. אם ציון שמואל הנביא הוא מקובל וברור. ב. ציון שמואל הנביא אם אכן זה המקום, יש להוכיח ששמואל הנביא נקבר בעיר מגוריו, ועיר מגוריו היא העיר רמה. ג. העיר רמה מוזכרת בספר יהושע ומסתבר שהיה מוקף חומה מימות יהושע בן נון, אמנם יש כמה ערים הנקראים רמה ולא כולם מוזכרים בספר יהושע ועל כן יש להסתפק באיזה רמה היה גר שמואל הנביא. ד. האם יש טעמים אחרים שעבורם יש לקיים את פורים ביום ט"ו. היוצא שיש לעיין אם זה ציון שמואל הנביא, ואם שמואל הנביא קבור בעיר רמה, ואם רמה שקבור בה שמואל היא הרמה המוזכרת בספר יהושע והייתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, אם כן הר שמואל שגם סמוך וגם נראה אל ציון שמואל הנביא לכאורה זמן הקריאה ביום ט"ו (וגדרים של סמוך או נראה כבר כתבתי לעיל).

אם ציון שמואל הנביא הוא מקובל וברור

אלה המקומות שמוזכר ציון שמואל הנביא ושנלמד מהם שמדובר על הצייון שנמצא בסמוך להר שמואל בראש ההר, רבי בנימין מטודלא (לפני כ 840 שנה - אמנם המעיין שם יראה פרטים על כביכול העברת קבר שמואל הנביא ממקום למקום, וכן הובא בספר תבואות הארץ מדבריו), תשובות הרמב"ם

פותח שערים

(רק מחזכר מי שנשבע באזונו שמואל, ולדעת הרלב"ח הכוונה לציון הידוע, הרלב"ח היה בדור הגירוש מגאוני ספרד ועלה לירושלים), ספר קברי אבות (שם מחזכר קבר שמואל הנביא אך לא המיקום ממנו, ויש לדקדק שמחזכר שם שגם אלקנה וחנה קבורים באותו המקום, ספר קברי אבות לא ידוע בבירור מי הכותב ונראה שהוא מזמן הראשונים), הרשב"ש מבעלי התוספות שבא עם ר' יהונתן מלוניל ועוד מבעלי התוספות (לפני כ- 800 שנה, והוא כותב - ואחר הלכנו לרמתיים וראינו קברו של שמואל הנביא, הרי שראה את ציון שמואל הנביא, אך יש להתבונן שקרא למקום - רמתיים ואולי יש לזה משמעות להלכה בהמשך), מנחם בר פרץ החברוני (לפני כ- 800 שנה, הוא נותן תיאור שקרוב לירושלים 2 פרסאות, ויש מעיין אצל קברו, וכיון שכולם לכאורה התכוונו למקום אחד, הרי שהמיקום די ברור, ורק יש לעיין אחר כך מה שאלקנה וחנה יש שכתב שקבורים שם גם כן, וכן שיש מי שקרא לזה רמתיים), תלמיד הרמב"ן (לפני כ- 750 שנה והוא גם כן מתאר בניין ומעייין), בעל הכפתור ופרח (לפני כ- 700 שנה, מתאר מיקום וכן שזה הרמתיים כי שם ביתו), ר' יצחק בן אלפרא (לפני כ- 600 שנה וכתבו שהיו עולים לשם מהארצות סביב), משולם בן מנחם מולטרה (לפני כ- 600 שנה עם תיאור מפורט, ויש לציין שגם הוא רשם ששם שמואל אלקנה וחנה, הנ"ל רשם את מסעותיו ומקום מוצאו מאיטליה) וכן עוד הרבה אחריהם, ובדברי מהר"ח"ו (משמע), ורבינו עובדיה מברטנורא (לפני כ- 550 שנה), ועוד הרבה אחריהם, וכן בשער הגלגולים (שמחזכר גם שמואל הנביא קבור ברמה שלא על יד אביו אלקנה), ר' משה חגיז (שאמר שסמך האר"י ידיו על זה, וגם הוא הזכיר את חנה אלקנה ושמואל הנביא) ועוד הרבה.

אמנם בספר תבואות הארץ להרב יוסף שוורץ ועוד, הרב יוסף שוורץ טען שקבר שמואל הנביא הוא בצפון נחלת אפרים וכאן בסמוך להר שמואל זה מצפה, עוד ביאר שמקור השמות הוא מתקופת הצלבנים שקראו למקומות על פי מה שראו שמות בתנ"ך, וכן שכיון שנוסעי המסעות כותבים שמקום קבורת שמואל הוא גם מקום קבורת אלקנה, ובכתבי מוהר"ח"ו כתוב שאלקנה קבור באיזור צפת, ולכן הרי שהכל השערות (ואמנם נאמנים בזה דברי הראשונים המובאים כאן ששמואל הנביא קבור בסמוך לירושלים). והנה לסיכום הדברים נראה בבירור שיש מסורת לציון שמואל הנביא, ושמסורת זו מכוונת אל המקום שמקובל גם היום כציון שמואל הנביא ובכ"ז להלכה אפשר לפקפק כי עדותם על הנהגה.

האם שמואל הנביא נקבר בעיר מגוריו, ועיר מגוריו היא העיר רמה

בפסוקים כתוב מפורש ששמואל הנביא גר בעיר רמה, ונקבר בעיר שבו היה ביתו, בעיר רמה (או הרמה), בשמואל א' (פרק ז') כתוב, וְתִשְׁכְּתוּ הָרְמָתָה כִּי שָׁם בֵּיתוֹ וְשָׁם שָׁפֵט אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַיהוָה, הנה ששמואל היה גר בעיר רמה (אמנם באחד מהפירושים על פסוק בפרק כ"ח פסוק ג' כותב הרד"ק שאמנם שמואל נקבר בעיר רמה, אבל אפשר ששתי רמה היו, וכמו שנאמר רמתיים), ושם (בפרק כ"ה) כתוב וַיָּמָת שְׁמוּאֵל וַיִּקְבְּצוּ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּסְפְּדוּ לוֹ וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּבֵיתוֹ בְּרָמָה, הנה שנקבר בעיר רמה, וכן שם (בפרק כ"ח) כתוב וַשְׁמוּאֵל מָת וַיִּסְפְּדוּ לוֹ כָּל יִשְׂרָאֵל וַיִּקְבְּרוּהוּ בְּרָמָה וּבְעִירוֹ, שוב רואים ששמואל נקבר ברמה, וכיון שיש מסורת שמה שרואים בימינו הוא קבורתו של שמואל הנביא, הרי ברור שכאן הייתה העיר רמה. לסיכום הדברים נראה ששמואל הנביא היה גר בעיר רמה, ושם גם נקבר, ואם תדע היכן קבור שמואל הנביא, הרי שגם תדע היכן העיר רמה.

כמה ערים שנקראים רמה

בספר יהושע (פרק י"ח) כתיב, וְהָיוּ הָעָרִים לְמִטָּה בְּנֵי בְנֵימִן לְמִשְׁפְּחוֹתֵיהֶם יְרִיחוֹ וְבֵית הַגִּלְגָּל וְעַמְקֵי קָצִיץ... גְּבֻעוֹן וְהַרְמָה וּבְאֵרוֹת, הנה שהעיר רמה מוזכרת בספר יהושע וערים אלה היו מוקפות חומה (הערים שבספר יהושע היו מוקפות חומה כפי שיבואר) ושיש רמה בנחלת בנימין שזה איזור הר שמואל לכאורה, אמנם יש גם עיר רמה בנחלת אשר (יהושע י"ט כ"ט), ויש בנחלת נפתלי (יהושע י"ט ל"ד), אמנם אין זה משנה את הדין, כי עליהם אין ספק שמה מקום קבורת שמואל הוא בנחלתם, כי נחלתם רחוקה ממקום קבורת שמואל הנביא שסמוך אלינו אז מוכרחים לומר שציון שמואל הנביא שכאן הוא בנחלת בנימין וברמה שבנחלת בנימין, ועוד, גם אם היה כך ששמואל נקבר בעיר רמה שבנחלת אשר או נפתלי (בלי לבדוק איך נחלת אשר ונפתלי הגיעו לכאן) הרי גם הם הוזכרו בספר יהושע ומוקפות חומה.

אמנם יש עוד רמה בנחלת אפרים, ונחלת אפרים הוא על גבול בנימין, בזה יש צד ששמואל הנביא קבור ברמה שבנחלת אפרים ולא ברמה שבנחלת בנימין, ורמה שבנחלת אפרים אינו מוזכר בספר יהושע, אלא בתחילת ספר שמואל ויהי איש אחד מרמתיים צופים... בהר אפרים... ואף שיש רמה המוקף מימות יהושע והוא בבנימין מ"מ קרוב לו היה רמה בהר אפרים, ומי יאמר באיזה רמה קבור שמואל הנביא, אולי הוא קבור ברמה שבנחלת אפרים וזה מה שאנו רואים היום, על זה הביא בעל הקונטרס שמסדר הפסוקים כשחיפש שאול את האתונות משמע שהלך עד בנימין ששם היה ביתו של שמואל הנביא, וכיון שביתו של שמואל הנביא היה בעיר רמה, על כרחך שברמה שבבנימין היה ביתו ולא ברמה שבהר אפרים, וכך הביא את הראיה, כתוב בפסוק ויעבור בהר אפרים, ויעבור בארץ שלשה ולא מצאו, ויעברו בארץ שעלים ואין, ויעבור בארץ ימיני ולא מצאו, המה באו בארץ צוף... ויאמר לו הנה נא איש אלהים בעיר הזאת... ורואים שהלך מהר אפרים ובא לבנימין והוא ארץ צוף כי שם הנביא הצופה, ואף שלא כתוב בפסוקים אלה תיבת "רמה" מ"מ הרי באו לעירו של הצופה, ומוכח ששמואל היה גר בבנימין, וממקום אחר נדע ששם עירו היה רמה. וכן הביאו שמשמע מהמדרש, מדרש רבה בראשית (פרשה ט"ז פסוק ט') ותקבר בדרך אפרתה וכתוב בית לחם אפרתה, א"ר ינאי אסוף חרפתי א"ל הכי אמר בלכתך היום מעמדי עם קבורת רחל ומצאת ב' אנשים בגבול בנימין בצלצח, ואית דאמרי בלכתך היום מעמדי בגבול בנימין בצלצח ומצאת ב' אנשים עם קבורת רחל, והאי דווקא, וכך אתה למד שבגבול בנימין הווי וכתוב (שם א' ט') ויעבור בארץ ימיני ולא מצאו המה באו בארץ צוף וכתוב (שם) והנה נא איש אלהים בעיר הזאת, מדברי המדרש רואים מפורש ששמואל הנביא שלח את שאול מעמו, וששמואל הנביא היה בבנימין, הרי שעיר מגוריו היה בבנימין.

אלא שיש עוד רמה בנחלת אפרים, ונחלת אפרים הוא על גבול בנימין, בזה יש צד ששמואל הנביא קבור ברמה שבנחלת אפרים ולא ברמה שבנחלת בנימין, ורמה שבנחלת אפרים אינו מוזכר בספר יהושע, אלא בתחילת ספר שמואל ויהי איש אחד מרמתיים צופים... בהר אפרים... ואף שיש רמה המוקף מימות יהושע והוא בבנימין מ"מ קרוב לו היה רמה בהר אפרים, ומי יאמר באיזה רמה קבור שמואל הנביא, אולי הוא קבור ברמה שבנחלת אפרים וזה מה שאנו רואים היום, מהרד"ק והרלב"ג בתחילת ספר שמואל על הפסוק רמתיים צופים מהר אפרים, רואים שכתבו מפורש שאלקנה היה גר באפרים, ורמה זו היא הרמה שבאפרים, ואם אכן כך הרי שרמה שבו ציון שמואל הנביא אין ראייה שהייתה מוקפת חומה, ומה שבסמוך לו אולי יש עוד רמה שבבנימין ששתי הרמות ראות זו את זו, כל שלא ידוע המקום בבירור אי אפשר להקיש מנראה לנראה והכל באולי. ומה שהביאו מהפסוקים כשחיפש שאול את האתונות שבאו לארץ צוף ומשמע שזה בבנימין ורצו להוכיח מזה שביתו של שמואל הנביא היה בשבט בנימין

פּוּתַח שְׁעִירִים

וברמה שבשבת בנימין, מה שנראה לי להשיב בזה הוא כך:

א. אפשר לומר, שכל מקום שהנביא הולך בין אם באפרים או בשמעון או בנפתלי, כל מקום שהולך נקרא המקום ארץ צוף, וכמו בהר אפרים הרמתיים צופים, היינו לארץ שהצופה הנביא נמצא בה עכשיו, והוא קצת בדוחק.

ב. גם אם פירוש זה נראה דחוק הרי אפילו אם היה ארץ צוף מקום קבוע שכך שמו ארץ צוף, מ"מ עדיין אפשר לומר שהיה כלול מאפרים ובנימין יחד שבשני המקומות היו נביאים, וכמו שפירשו על הפסוק רמתיים צופים, שתי רמות ואולי אחת הייתה בבנימין ואחת הייתה באפרים וכל חבל ארץ זה שחלקו מבנימין וחלקו מאפרים נקרא ארץ צוף.

ג. עוד י"ל שאין הכרח ששמואל היה בעיר מגוריו "רמה" אלא אפשר שהיה בעיר אחר בארץ צוף או נחלת בנימין, שהנה ביהושע (פרק ט' פסוק י"ב) כתוב שענו הנערות לשאול על ביאתו של שמואל הנביא "כי היום בא לעיר", ואפשר שכדרכו שהיה הולך מעיר לעיר עם ביתו, בא שמואל באותו היום לעיר שבנחלת בנימין ולא דוקא לרמה שבנחלת בנימין, וביותר אפילו אם היה ברמה עצמה שבנחלת בנימין מ"מ הלך שם כדרך הליכתו בכל הערים, אבל ביתו ממש ששם תשובתו הרמתה, הוא בהר אפרים, ומה שנקרא ארץ צוף כבר כתבתי לעיל, ואפילו שאפשר ליישב הלשון "כי היום בא לעיר" ולומר שהיום חזר לביתו הקבוע ובאמת היה עירו ממש, מ"מ כבר אינו כ"כ מוכרח, וכדכתיב שם "כי זבח היום לעם בבמה" ולכן בא לשם לעיר זו, הרי שממילא מה שכתוב שם ששמואל אמר לשאול "בלכתך היום מעמדי" אי"ז דוקא ממקום ששמו רמה בשבת בנימין (ולעיל כתבתי אפילו אם כן היה ממקום ששמו רמה בשבת בנימין מ"מ לא היה ביתו אלא כשאר הערים שעבר בהם) אלא אפשר עיר אחרת. והנה אפילו אם שלח שמואל את שאול מעמו, היינו ממקום קרוב אל ביתו, עדיין אפשר לומר ששמואל היה גר בארץ צוף וברמה שבשבת אפרים והוא קרוב לרמה שבשבת בנימין.

ומה שהביא בעל הקונטרס להוכיח מדברי המדרש ששמואל היה גר בשבת בנימין, גם בדברי המדרש הרי יש רק ראייה שהיה שמואל בגבול בנימין, ומה שאמר בלכתך היום מעמדי אי"ז דוקא מרמה, אלא מעיר אחרת, ואדרבה הרי קשה כי אמר "מעמדי" "בצלצח", ודברי המדרש מורים עוד שקרא לשון "מעמדי" על עיר אחרת שאינו "רמה", כי לא דיבר כלל על מקום ביתו ששם היה תשובתו הרמתה, אלא היה בגבול בנימין אבל הולך מעיר לעיר או שפשוט היה שבת בנימין בקרבת ביתו של שמואל ולכן כתוב מעמדי, ושני הפסוקים הם באותו הענין, הכל מסופר על ששאלו בא לשמואל, וכן ששמואל שלח את שאול מעמו, ועדיין אפשר ששמואל הסתובב מעיר לעיר והיה בבנימין באותו היום כפי שכתבתי, וכן אפשר גם שארץ צוף היה חלק בבנימין וחלק באפרים, וכששלח שמואל את שאול שפיר אפשר לקרוא לזה ששלח את שאול מעמו מבנימין על דרך ההפקעה שרק לומר שלא שלח אותו מיהודה, אלא מבנימין, ורמתיים בבנימין, שעיר אחת מהם באפרים, וכאן אציין שגם אם בעל המצודות מפרש במקום אחר שביתו של שמואל כך או כך, אין זה נפק"מ להלכה, כי אין פוסקים מביאור המצודות על הנביא, שגם אפשר לפרש אחרת ממנו במקומות רבים, ובודאי שאין מדבר כזה ודומה לו אפשרות להביא ראייה לענין הלכה.

לפי"ז הגם שודאי שציון שמואל הנביא הוא מקובל וברור בכל זאת אין מוכרח ששמואל קבור ברמה שבספר יהושע, אלא ברמה שבהר אפרים, ונוסף ע"ז יש לציין בבירור בענין חלק מהלשונות שבקונטרס הנ"ל כגון 'לא ברור מאיזה סיבה קיש היה באותו הזמן באפרים', וכן לשונות מה עשה שמואל פה או שם, ועוד בחיפוש האתונות, אין כך דרך לימוד דברי הנביאים, אין לנו מושג בזה ואין יכולת ליתן הסברים איך למה וכמה, ובודאי שלא על שמואל הנביא ושאלו המלך, ובודאי עוד להסיק מזה להלכה (ונראה לי שהלשונות שונו ותוקנו מעט בהוצאה מאוחרת), גם הלשון של 'נראית היום המציאות של גבעון רמה ובארות שהם בחלקו הצפוני של שבת בנימין', הוא גם מפוקפק מאותו הטעם, מהיכי תיתי גבעון (אשר את ענין גבעון כתבתי לעיל) ובארות, אם אכן הם המקומות, ובדיוק היכן גבול בנימין. לסיכום הדברים, לא ברור שעירו של שמואל הנביא היא דוקא העיר רמה שבספר יהושע בנחלת בנימין.

והנני מעתיק מדברי הגה"ר אשר וייס ובסוף הקונטרס הבאתי כל דבריו: יש הטוענים שיש לשכונות הנ"ל דין מוקפין ויש לקרוא בהם בט"ו בלבד. אך לענ"ד אין הכרעה זו נכונה משום ספיקות רבים ותהיות רבות שיש להסתפק ולתהות בזה.

א. הרי בירושלמי נחלקו אמוראי למה נמנו רק כמאה עיירות אף שהיו רבים מהן מגבית ועד אנטטיפרס, ואף שר"ל אמר משום שרק אלה שנמנו היו מוקפות חומה ריב"ח אומר משום שהנמנים קרובות לספר הן, ולשיטתו אין כל עילה להניח שמוקפות חומה היו.

ב. הרי בספר יהושע מצינו כמה עיירות הקרויות בשם זה הרמה. אחת בנחלת בנימין "והיו הערים למטה בני בנימין למשפחותיהם... גבעון והרמה ובארות" (פרק י"ח פסוק כ"א וכו'), אחת בנחלת אשר "ויצא הגורל החמישי למטה בני אשר למשפחותם... ושב הגבול הרמה" (פרק י"ט פסוק כ"ד וכו'), ואחת בנחלת נפתלי "לבני נפתלי יצא הגורל הששי לבני נפתלי למשפחתם... ואדמה והרמה וחצור" (שם פסוק ל"ב וכו').

ומי לידינו יתקע שלא היו ערים נוספות הקרויות בשם זה, וביותר יש לתהות בזה דמסתבר דשם זה מקורו בנתון טופוגרפי משום שהעיר שכנה בראש הר או גבעה, ואפשר א"כ שערים רבות היו בשם זה ומהי"ת לומר שמקום קבורת שמואל שברמה הוא הנזכרת בספר יהושע. וראיתי מי שפלפל לטעון דכשם שאין לחוש לשני יוסף בן שמעון כך אין לחוש לשני ערים בשם זה. אך לא קרב זה אל זה כלל, דאטו לא ידעינן שיש בעיר כמה וכמה יוסף בן שמעון, אלא שאין צריך לחשוש שמה יוסף ב"ש השני איבד שטר או שנכתב גם על שמו, ומה זה ענין להניח בודאות שלא קיימת עיר נוספת בשם זה אתמהה, וכי מניחין אנו שאין עוד אדם בשם יוסף בן שמעון. ג. ואף העצם המסורת שמקום קבורת שמואל הנביא במקום זה יש שפקקו כידוע מתבואת הארץ להגר"י שווארץ שהיה גאון ובקי נפלא בכל עניני ארץ ישראל וגבולותיה.

וראיתי בקונטרס... שהביא מקורות רבים להוכיח את אמיתת מסורת זו, אך באמת אין כל הכרח מרוב המקורות אלא שהיה מקום מסויים המוחזק כקבורת הנביא שמואל, אך אין כל הכרח שאכן מדובר במקום זה הקרוי נבי סמואל, וז"ב ופשוט לכל מעיין.

ד. אך עיקר דעתי בזה במה שנראה דמעיקרא דדנא פירכא, דהלא במס' מגילה שבבבלי (ה' ע"ב) איתא "גופא, חזקיה קרי בטבריא בארביסר ובחמיסר, מספקא ליה אי מוקפת חומה מימות יהושע בן נון היא אי לא. ומי מספקא ליה מלתא דטבריא, והכתיב וערי מבצר הצדים צר וחמת רקת וכנרת, וקיימא לן רקת זו טבריא. היינו טעמא דמספקא ליה משום דחד גיסא שורא דימא הות. אי הכי אמאי מספקא ליה, ודאי לאו חומה היא, דתניא... לענין בתי ערי חומה לא מספקא ליה, כי קא מספקא ליה לענין מקרא מגילה, מאי פרזים ומאי מוקפין דכתיבי גבי מקרא מגילה, משום דהני מיגלו והני לא מיגלו, והא נמי מיגליא, או דלמא, משום דהני מיגנו והני לא מיגנו, והא נמי מיגניא. משום הכי מספקא ליה".

הרי לן שטבריא מן העיירות המסופקות היא, ואף שבספר יהושע כתוב להדיא שרקם מערי המבצר היא, ואעפ"כ נסתפקו אם דינו כמוקף חומה. וכך נפסק ברמב"ם (פ"א מהלכות מגילה ה"א) ובשו"ע (סימן תרפ"ח ט"ז) ובנו"כ שם.

בהר שמואל יש לקרוא את המגילה ב"ד, ולענין ט"ו יש צדדים בזה אם יש לקרוא את המגילה בלא ברכה "ממידת חסידות", או "מספק", ולכן כאמור פורים הוא ביום י"ד, ומספק או מידת חסידות ביום ט"ו (ההבדל בין מידת חסידות לספק הוא האם להכריח את הנשים למקרא מגילה ביום ט"ו, וכן אם הוכבד סעודת פורים ביום י"ד האם ידקדק לעכב ריבוי הסעודה כדי שישמע המגילה בביורר בליל ט"ו, ויש לציין שמלבד זאת צריך לדקדק לברכת המזון ערבית וקריאת שמע, וכן יל"ע אם למידת חסידות מבטלין ת"ת, וכן מסתבר שממידת חסידות אין לומר על הנסים בתפילה ובברכת המזון).

בן כרך שהלך לעיר - ובן עיר שהלך לדרך

בכל הערים והכפרים בספינות ובמדבריות, זמן קריאת המגילה הוא י"ד אדר, ערים (כרכים) המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, וכן העיר שושן אף שאינה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, זמן קריאתם הוא ט"ו באדר, המשנה והגמרא במסכת מגילה (דף י"ט) דנה מה הדין בבן כרך (מוקף חומה) שהלך לעיר (שאינו מוקף חומה), ובבן עיר שהלך לדרך, ההלכה הזו יש בה הרבה פרטים ודעות, באיזה יום נסע הבן כרך לעיר או הבן עיר לדרך, האם בלילה או ביום, והאם ב"ד או בט"ו, אנו נביא שני דעות של ראשונים - דעת רש"י ודעת הרא"ש⁷.

פותרת שערים

וע"כ דיש לנו להניח מזה אחד משתי הנחות:

א. אף דבירושלמי איתא בשם ר"ל דכל העיירות שבספר יהושע מוקפות חומה היו, אין זה דעת הבבלי ואף ערי המבצר שבספר יהושע לא בהכרח מוקפות חומה היו, והלכה בזה כבבלי כמבואר, הרי שדברי הירושלמי נדחו מן ההלכה.
ב. אף דאכן עיירות אלה מוקפות חומה היו מצד המציאות, אפשר דבהלכות מגילה אין דינים כמוקפות חומה וכדחזינן בגמ' לגבי טבריא, דאף שהיתה מערי המבצר מ"מ נסתפקו בדינה לגבי מקרא מגילה.
וק"ו הדברים לגבי שאר הערים שבספר יהושע דאף דבמדה מסויימת היו מוקפות חומה אין כל הכרח שיש להן דין מוקף חומה לגבי מגילה וכדחזינן לגבי טבריא.

וכל זה מלבד הרבה ספיקות שיש בזה בדין עשרה בטלנים ועיר שחרבה, אך לא ראיתי צורך להאריך בזה כיון שלענ"ד עיקר הטענה הנשענת על הירושלמי נסתרת מן הבבלי והפוסקים כמבואר.

⁷ בן עיר שהלך לדרך ובן כרך שהלך לעיר אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו ואם לאו קורא עמהן ע"כ, ויל"ע צדדי הדין, ותחילה בעיקר הלשון דבן עיר שהלך לדרך ובן כרך שהלך לעיר, האם בן עיר קאי על מקום מושבו של כל השנה וע"כ נקרא בן עיר, ורק ב"ד או ט"ו הלך לדרך, וכן להיפך בן כרך היינו מי שמקום מושבו כל השנה הוא בכרך, ורק ב"ד או ט"ו הלך לעיר, והעיקר נשמע שמקום מושבו של כל השנה הוא ג"כ משנה בדין, ועל כן נקרא בן עיר או בן כרך, או דאין מקום מושבו של כל השנה משנה בדין ורק מקום המצאו בזמן החיוב, ומה ששינוי בן עיר שהלך לדרך מה שנקרא בן עיר הוא רק לענין המשך המשנה דאם עתיד לחזור למקומו, היינו דכשחוזר למקומו והוא עדיין זמן החיוב הרי שחייב כמקום שחזר אליו (ולשון חזרה לאו דוקא, דגם אם מעולם לא היה שם) ומ"מ לא איכפת לן אם שם ביתו אם לאו, ונקרא בן עיר או בן כרך רק בהשאלת לשון והנכון שהיה אפשר לכתוב את המשנה בלשון אחר, דהנמצא בכרך ועתיד ללכת לעיר בזמן החיוב או שנמצא בעיר ועתיד ללכת לדרך בזמן החיוב, ולשון "בן עיר" או "בן כרך" אין לו משמעות לשינוי בדין.

והנה לפי צד הראשון שהמשנה מבארת מקום מוצאו של האדם, א"כ מה שאמרה אח"כ אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו ואם לאו קורא עמהן, הביאור בבן עיר שהלך לדרך דאף שהלך לדרך מ"מ עדיין שם בן עיר עליו והליכתו לדרך עוקר ממנו שם בן עיר, וע"כ אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו, ורק אם לאו קורא עמהן, ובבן כרך שהלך לעיר נמי אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו, ורק אם לאו קורא עמהן, אמנם לפי צד השני הרי שאין שם של בן עיר או שם של בן כרך, ולשון המשנה יכול היה להיכתב כך, דהנמצא בכרך ועתיד ללכת לעיר בזמן החיוב או שנמצא בעיר ועתיד ללכת לדרך בזמן החיוב, ולשון "בן עיר" או "בן כרך" אין לו משמעות לשינוי בדין, ולפי צד זה נמצא דהכתוב במשנה בבן עיר שהלך לדרך איירי במי שנמצא בכרך ועתיד ללכת לעיר, ובן כרך שהלך לעיר איירי במי שנמצא בעיר ועתיד ללכת לדרך, ולפי צד זה לא קשה מה שכתב הב"ב בסימן תרפ"ח ז"ל, ומיהו מתניתין דאקדמה בן עיר שהלך לדרך לבן כרך שהלך לעיר לא קשיא מידי וכו', שלכאורה קשה דבגמרא דרשינן דפרוז בן יומו נקרא פרוז והיינו בן כרך שהלך לעיר כפי שפירש"י, וא"כ למה במשנה הקדימה בן עיר שהלך לדרך שעיקר הדרשה לאו עליו נאמרה, ועל זה אמר הבית יוסף דלא קשה, אמנם לפי צד השני בדברינו אין מקום לשאלה כי הכי הוה שהמשנה הקדימה בן כרך שהלך לעיר ולא הקדימה בן עיר שהלך לדרך, ועיין תוס' יו"ט.

ובגמרא אמר רבא לא שנו אלא שעתידי לחזור בלילי ארבעה עשר אבל אין עתיד לחזור בלילי ארבעה עשר קורא עמהן, אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב על כן היהודים הפרושים היושבים בערי הפרוזות מכדי כתיב היהודים הפרושים למה לי למיכתב היושבים בערי הפרוזות, הא קא משמע לן דפרוז בן יומו נקרא פרוז וכו', והנה אחר שביאר רבא דברי המשנה שמעינן דמקום דירורין של כל השנה אי"ז בכלל מדידת חיוב הקריאה, אלא רק מקום המצאו של האדם בזמן החיוב, ועכ"פ עדיין יהיו שני צדדים שהבאתי לעיל, אלא שלשני הצדדים הכל נמדד בזמן החיוב ולא במקום דירורין שלפני ושאחרי זה, וחילוקם יהיה ביום החיוב גופא, דלצד ראשון דרך משל אם האדם יהיה בליל י"ד בעיר, ובליל י"ד הלך לדרך, על זה אמרינן דאם עתיד לחזור קורא ב"ד ואם לאו קורא בט"ו, וכן איפכא, אבל לצד שני אין נפק"מ מהיכן יצא בליל י"ד, אלא בין יצא קודם י"ד ובין יצא אחר כניסת ליל י"ד הכל אחד, והעיקר הוא רק היכן היה בזמן החיוב וכפי זה קורא, וכל זה דרך כללות, והשתא יתבאר בשיטות הראשונים כפי הפרטים והנפק"מ. וברשב"א הביא בשם התוס' בבן כרך שהלך לעיר ואין דעתו לחזור למקומו בליל י"ד וקרא עמהם אם חזר למקומו בליל ט"ו, שאין סברא שיחזור ויקרא פעם שנית עם בני הכרך, שכבר נפטר, וכן כתבו התוס' בקושייתם בד"ה בן כפר ז"ל וקשיא למה יחזור ויקרא שני פעמים, אמנם התוס' הביאו פירוש רש"י וכתבו דחוזר וקורא, והנה אף שהתוס' כתבו דבריהם לענין בן כפר שהלך לעיר, ואפשר לומר דשאני התם דאיכא טעמא דמה שקוראים שוב ב"ד משום שתיקנו שישפכו מים ומזון לאחיהם שבכרכים, אבל אין לדמות לבן עיר שהלך לדרך ובן כרך שהלך לעיר, מ"מ י"ל שהדין אחד, דכיון שיוצאים בזמנם אין לחייבם שוב מטעמא אחרינא, וכיון שכתבו התוס' בבן כפר שחייבים הרי דכך סוברים התוס' גם בבן עיר שהלך לדרך,

- א. לשיטת רש"י בן כרך שהלך לעיר הביאור הוא שאדם שגר כל השנה בירושלים, ובליל י"ד באדר יצא מירושלים (המוקפת חומה) ונסע לעיר שאינה מוקפת חומה ששם זמן חיוב הקריאה הוא ב"ד, אם חזר לירושלים באותו הלילה ולא נשאר עד הבוקר, הרי שנשאר בו דין של מוקף חומה ולא נשתנה בו כלום, וקורא כרגיל בעירו בליל ט"ו וביום ט"ו, אך אם נשאר מחוץ לעירו ירושלים בליל י"ד ועד הבוקר של י"ד, הרי שחל עליו חיוב קריאה של יום י"ד, ואם במשך יום י"ד חוזר לירושלים הרי כיון שהיה בעלות השחר מחוץ לירושלים הרי הוא קורא ב"ד כאמור, ובכל זאת כיון שבליל ט"ו ויום ט"ו הוא יהיה שוב בירושלים יש דעות שהוא מתחייב גם ביום ט"ו דהיינו פעמיים, ויש דעות שכיון שקרא ב"ד אין לו חיוב עוד הפעם אפילו שחזר לירושלים (רמב"ן רשב"א ריטב"א ר"ן שלטי גיבורים ריא"ז א"ר פר"ח גר"א), כל זה בבן כרך שנסע לעיר לדעת רש"י. וכעת לשיטת רש"י במקרה הפוך שכן עיר נסע לכרך, כאן המקרה הוא פחות פשוט, אם נסע הבן עיר לירושלים בליל י"ד ונשאר בירושלים עד עלות השחר של יום י"ד, סובר רש"י שעדיין קורא את המגילה ביום י"ד, כי אין משמעות לעצם היותו בעיר ירושלים בליל וביום י"ד כדי לחייב אותו לקרוא מגילה ביום ט"ו ולהפקיע ממנו את חיוב קריאתו ביום י"ד, וההסבר בזה לדעת רש"י שביום י"ד אין לירושלים שום משמעות לחייב אותו להיות קורא ביום ט"ו, ורק אם בליל ט"ו ובעלות השחר של יום ט"ו הוא יהיה בירושלים אז עצם המצאותו בירושלים מחשיבה אותו כבן כרך וחיוב קריאתו הוא בט"ו.
- ב. אבל דעת הרא"ש היא שגם בבן עיר שנסע לכרך ביום י"ד, עצם המצאותו בירושלים ביום י"ד מפקיעה אותו מדין של בן עיר וחיוב לקרוא את המגילה ביום ט"ו. כן, לירושלים יש כח גם ביום י"ד לשנות את חיוב הקריאה של אדם הנמצא בה ביום

פותר שיעורים

ויל"ע בזה (ואפשר דהאי גופא מה שהביא הרשב"א בשם התוס', דכל דברי התוס' בבן כרך שהלך לעיר, אבל בן עיר שהלך לכרך אין חוזר וקורא), אבל הרשב"א הביא מהירושלמי דבן עיר שעקר דירתו ליל ט"ו נתחייב כאן וכאן, ובן כרך שעקר דירתו ליל י"ד נפטר מכאן ומכאן, וכתב הרשב"א אלמא אפילו בן עיר שהיה פרוז בכל עת וקרא במקומו ואחר כך נמלך ועקר דירתו בליל ט"ו והלך לכרך הרי הוא צריך לחזור ולקרוא שניה עמהם, וכ"ש בן כרך שהלך לעיר שלא נעשה פרוז אלא ליומו כשהוא חוזר בליל ט"ו לדירתו שצריך לשנותה פעם שנייה עמהם, וחזינן בדברי הרשב"א ממש"כ דכ"ש בן כרך שהלך לעיר שלא נעשה פרוז אלא ליומו כשהוא חוזר בליל ט"ו לדירתו שצריך לשנותה פעם שנייה עמהם, חזינן כצד ראשון דלעיל, שיש שם בן עיר או שם בן כרך גם אחר דאמרין שפרוז בן יומו נקרא פרוז, ועדיין מקומו של כל השנה הוא בכלל הדין, וזהו שכתב הרשב"א דכל שכן, רק יש לעיין במה נמדד מקום דירתו של כל השנה, שכבר ביארתי שאין נמדד בכל השנה אלא בזמני החיוב, היינו כגון שיצא מהכרך בליל י"ד וע"כ שם דיורי כרך עליו והלך לעיר, אם חוזר בליל ט"ו לכרך הרי שחוזר בו חיוב דיורי כרך, ופרטי הדינים כיצד נמדדים דיורי עיר וכך יבוארו בדברי הפוסקים.

אבל מה שהביא הרשב"א בשם התוס' דבן כרך שהלך לעיר ואין דעתו לחזור למקומו בליל י"ד וקרא עמהם אם חזר למקומו בליל ט"ו אין סברא שיחזור ויקרא פעם שנית עם בני הכרך, שכבר נפטר, אי נימא שהם דברי תוס' דידן וז"ל התוס', ומ"מ נראה דשפיר פירש רש"י דכיון שהיה בעיר בלילה נעשה כבני העיר ואע"פ שעתיד לחזור ב"ד ואע"פ שקרא ביום הכניסה דהא דאמרין כפרים מקדימים ליום הכניסה כדי שיספיקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים ופטורים ממגילה היינו דווקא כשאינם שוהים שם בליל י"ד אלא ביום י"ד באים שם אבל כששוהים שם בליל ארבעה עשר ודאי דינם כבני העיר אע"פ שקראו כבר ע"כ, ונתבאר לעיל דאפשר דהאי גופא מה שהביא הרשב"א בשם התוס', דכל דברי התוס' הם בבן כרך שהלך לעיר דאיכא טעמא שיספקו מים ומזון, אבל בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר אין חוזר וקורא, והנה פשוט דבן עיר שהלך ב"ג לכפר אין קורא עמם ב"ג, כי הוא רק לבני הכפרים היינו מי שגר שם כל השנה, ובזה ודאי יש שם של בן עיר ושם של בן כרך, ושם של מקומו הוא עיקר הגורם לזמן קריאתו, משא"כ בבן עיר שהלך לכרך דאין שם של מקומו המחייבו, וע"כ שפיר י"ל דלדעה זו אין מקום מושבו של כל השנה משנה בדינו ורק מקום המצאו בזמן החיוב, ומה ששינינו בן עיר שהלך לכרך מה שנקרא בן עיר הוא רק לענין המשך המשנה דאם עתיד לחזור למקומו, היינו דכשחוזר למקומו והוא עדיין זמן החיוב הרי שחייב כמקום שחזר אליו (ולשון חזרה לאו דוקא, דגם אם מעולם לא היה שם) ומ"מ לא איכפת לן אם שם ביתו אם לאו, ונקרא בן עיר או בן כרך רק בהשאלת לשון וכצד שני דלעיל, דאי לאו הכי מה הוצרכו התוס' לטעם שיספקו מים ומזון הרי אפילו בן עיר שהלך לכרך קורא שוב וכ"ש בן כרך שהלך לעיר, אלא חזינן דדוקא אמרו דבריהם על בן כרך שהלך לעיר ושכל התקנה שקוראים לפני י"ד הוא כדי שיספקו מים ומזון, אבל בן עיר שהלך לכרך לא, הרי דבבן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר ליכא שם של בן כרך או בן עיר (כמו בכפרים), אלא הכל הולך בתר מקום המצאו לגבי החיוב, וכשנפטר ע"פ חיובו בפעם אחת יצא ולא בשני ימים.

ולסדר ארשום החילוקים, א) יל"ע האם יש שם של בן כרך ובן עיר, או דליכא שם של בן כרך ובן עיר, ב) מה דנימא הצד שיש שם של בן כרך ובן עיר היינו שגם כשהבן כרך נמצא בעיר ומתחייב כבני העיר, בכ"ז לא פקע ממנו שם בן כרך, ורק נקרא בן כרך המתחייב לקרוא כבן עיר, אבל לפי הצד דליכא שם של בן כרך ושל בן עיר, היינו שכשנמצא הבן כרך בעיר ומתחייב כבני העיר, אין לו שם של בן כרך כלל אלא הכל הולך בתר מקום החיוב דהשתא, ומה דמתחילה נקרא בן עיר או בן כרך הוא רק כדי למדוד האם יחול עליו חיובי המקום שנמצא השתא אם לאו, אבל אחר שחל עליו הרי שאין עליו כלל שם של מקומו שיצא משם, ג) אחר שקרא כפי חיוב מקום המצאו פעם אחת, אם הלך למקום חיוב אחר האם קורא שוב או לא, אינו מפורש בגמ' אלא מחלוקת ראשונים, וגם זה תלוי בדלעיל, דאם יש שם של בן כרך ובן עיר והיינו שגם כשהבן כרך נמצא בעיר ומתחייב כבני העיר, בכ"ז לא פקע ממנו שם בן כרך, ורק נקרא בן כרך המתחייב לקרוא כבן עיר, א"כ מצוינו שיהיה חיוב מקום על אדם אף שלא פקע ממנו שם של מקום שיצא משם, וממילא דגם בבן עיר שהלך לכרך נאמר שגם אם קרא בעירו כיון שבט"ו נמצא בכרך, קורא שוב כי שם מצא השתא, ונלמד מגדר של בן כרך שהלך לעיר כמו שביארתי, אבל לפי הצד דליכא שם של בן כרך ושל בן עיר, והיינו שכשנמצא הבן כרך בעיר ומתחייב כבני העיר, אין לו שם של בן כרך כלל אלא הכל הולך בתר מקום החיוב דהשתא, ומה דמתחילה נקרא בן עיר או בן כרך הוא רק כדי למדוד האם יחול עליו חיובי המקום שנמצא השתא אם לאו, אבל אחר שחל עליו הרי שאין עליו כלל שם של מקומו שיצא משם, א"כ לא מצוינו מקום שיתחייב לקרוא שם ובכ"ז ישאר עליו שם של מקום שיצא משם, ולכן אין מקור לחדש שכיון שיצא בקריאת יום אחד שיתחייב שוב ביום אחר, ד) בבן כרך שהלך לעיר לכו"ע הגדר הוא אחר, שיש את שני הצדדים, האחד דמה שבן כרך קורא במקומו קודם י"ד הוא כולו בגלל השם בן כרך שעליו ולא בגלל מקום המצאו בכפר, והשני דבן כרך הנמצא בעיר אין שם בן כרך נשאר בו אלא מתחייב כבן עיר, ובשעת חיובו שם בן כרך פקע ממנו לגמרי.

י"ד, וחייב קריאתו תהיה ביום ט"ו.

זו תמצית קצרה. בנוסף יש את דברי הרי"ף (ואפשר להשתמש עם דברי הרי"ף בין לדעת רש"י ובין לדעת הרא"ש), הרי"ף מבאר שכל מה שאמרנו למעלה שבן כרך שנסע לעיר ובן עיר שנסע לכרך הזמן הקובע הוא היכן נמצא בעלות השחר (ואז יש את מחלוקת רש"י והרא"ש), אומר הרי"ף שגם אם לא נמצא באותו מקום בפועל אלא שכוונתו הייתה להשאר שם ולהיות שם בעלות השחר, הרי זה נידון כאילו היה שם.

ולסיום יש להוסיף גם את דברי הירושלמי, ששייך שאדם יתחייב בפורים גם ביום י"ד וגם ביום ט"ו, ולמשל אם ביום י"ד היה בעלות השחר בעיר, וביום ט"ו היה בעלות השחר בכרך (המוקף חומה), וכן שייך שאדם יפסיד את הפורים של שני המקומות, ולמשל אם ביום י"ד היה בכרך, וביום ט"ו היה בעיר, כל זה ביאור כללי (הקרוב נתנאל הביא בדעת הרא"ש שסובר שנחלקו הבבלי והירושלמי, והחזו"א דן בדברי הירושלמי לפי השיטות באורך).

להלכה פוסק השולחן ערוך כדעת רש"י (ועוד ראשונים שסוברים כשיטת רש"י), אמנם כדי לא להכנס למחלוקות ולספקות, הטוב ביותר שאדם יהיה במקום אחד בעלות השחר של שני הימים, וכן כך תהיה גם כוונתו להיות שם, ואז אם הוא בעיר הוא בודאי חייב רק בי"ד, ואם בכרך המוקף חומה חייב רק בט"ו, ובמשך היום שאחר עלות השחר או במשך הלילה בודאי שיכול לילך ולחזור בלא פקפוק.

